

H Ó S Z A K A D Á S

/ Csóri Sándor és Kósa Ferenc filmjéről/

"Itt egybehangzik a szarvasbögés meg a kinvallottak ordítása. Tüzedhez gyilkosod ül kiüti a halat a kezedből. Itt minden levél mögül téged figyelnek. Méregzöld tömlöcöd lett a Hegy, a hajdani szabad legények édesanyja. Jelképesen is idetorlódik a nemzet: szökött katona, tisztességet vállaló tisztt, bujdosó röpcédulás, párttag és filozófus, nő és gyerek, malomba igyekvő öregember, idetorlódik maga az uristen is, a rácsos hegyi pajtába, ami a legujabb temetőre nyílik. Fölöttük pedig nagy zenegép s kurvák és fölesküdt magyar királyi parancsnokuk. S majd szakad a hó a hazára is, akár a Donnál."

Nagy László sorai a filmről mindent kifejeznek: a látottat és a meglátandót, a konkrétat és a magasabbrendű elvonatkoztatást. S e megdöbbenően igaz és szinte a keserüségtől felszakadt foszlányként ki-kilökött gondolatok újra idézik előttünk az emberláncolat értelmetlen, embertelen és nyomasztó menetelését, éreztetve, hogy a verseny életre-halálra megy.

A kezdő képsorok és maga a film a világháborút idézik. A film eleji akadályverseny értelmetlen menetelésével az egyetlen rekvizitum a hegyi katonai táboron kívül s a háboru kiméletlenségét hangsúlyozza és azt a tényt, hogy a nép mennyire nem tud azonosulni a háboruval, mennyire szeretne megszabadulni kötelékétől, még embert ölni is képes, a helyes utat megtalálni azonban nem tudja. Marad tehát a menekülés minden áron: hazajutni vagy elbujni.

Csorba Márton a film fő alakja is embert öl, hogy menekülhessen, haza akar jutni és ott elbujni. A gyilkossággal azonban startállapotba kerül, de még ösztönösen cselekszik. A legbiztonságosabb buvóhely a Hegy: béke, biztonság, természetesség a háboru természetellenességé-

gével szemben, emberi lehetőségek és önmaga megvalósításának helye. Így él ez a fiú emlékezetében. A Hegy azonban már nem nyújt menedéket, oda is eljutott a háború. Mégis fel kell jutnia, mert az apja is ott van, s a család biztonsága - ezt sugják ösztönei. A film cselekménye a hegyre való feljutás kalandos útját mondja el: Csorbát elfogják miközben felfelé tart, vallatják, majd visszaküldik, ő azonban tovább folytatja útját a csúcs felé. Megtalálja apját és együtt indulnak anyja keresésére. Elfogják őket és visszakisérik, le a Hegyről a biztos halálba. Ők azonban megtámadják kísérőiket, hogy meneküljenek a völgyben váró biztos halál elől. A dulakodás, harc során apja meghal, ő pedig elmenekül, fegyvert szerez és visszatér vallatása színhelyére bosszút állni apjáért, a háborúért, a világért, de már minden hiába, már elkészt.

Hosszú utat kell megtennie Csorbának, amíg az ösztönös meneküléstől eljut a fegyverfogásig, a tenni merészig. Elnyomott léte, üldözött ember volta, üldözői és nagyanyja egyaránt tette érlelik és elmélkedésre, de ezt segíti apja halála, a biztonságkeresés, békevágy és a természet. Az üldözők a gyilkolás és a lelki depresszió eszközével, a nagyanyja - akivel együtt indulnak utnak - elemi tisztaságával, jóságával, nemességével s háttérként, tanuként ott áll az erdő, a természet. Apja halála az a rugó, amely végérvényesen előre löki a cselekvés felé. A bosszuállás már késő, vallatása színhelyén nem talál senkit, elszasztotta a történelmi pillanatot. De lő, lövi a semmit, a mindent. Kiszakadt elnyomott voltából, de nem jut el az értelmes harcig, arról lekészt. A mulasztás keserősége, okainak ismerete benne van a lövésben. "Őszinte és tiszta forma ez - a történelem és az emberek vereségét fejezi ki." - mondja Kiss Ferenc a Tiszatájban a filmről írott cikkében - de tegyük hozzá, hogy a háboruban elszenvedett vereségét.

A nyers vadságot és az ösztönöket kell értelmes történelmi cselekvésre alkalmassá tenni - érezteti Szabó Imre alakítása. Az elemi szín-

ten létező elnyomott embert rá kell ébreszteni jobb lehetőségeire, önmaga, s a nemzet magasabb érdekeire - sugallják a film írói, Csóri Sándor és Kósa Ferenc.

A nagymama gondolataival, egyszerű érzésvilágával, tisztaságával és emberségével egy korszerű humánus számára élesztgeti unokája érzékenységét, és nagymértékben hozzájárul őszinteségével, bölcs tudásával és elemi tisztaságával a fiú tette érésehez. Nagyszerű alakítása ez a szlovák Maria Markovicovának - ahogy ott áll a hőésésben, monumentálissá magasodva, mintha a mindenség temetné.

S most nézzük Csorba Márton tette éréseinek másik nagy premisszáját, a "rossz" oldalt, az üldözöket, a háboru kiszolgálóit, akik ellen végül támad, bár akkor már késő.

A főhadnagy - Haumann Péter kitűnő alakításában - filozófiai talánnyá alakítja az embereket s azok normális tetteit, moralizál olyan helyzetben, amely amorális. Olyan helyzetbe hozza az embereket, amelyben hazudni kényszerülnek, hogy szemükbe mondhassa hazugságukat. Véleménye szerint minden ember hazudik. Önmaga csapdájába esik azonban, mert ő sem kivétel. De lőni is tud ez az ember. Egyetlen pozitívuma, hogy sejti a háboru végét. S a többiek sem különbek: embereket ölnek és a puskájuk csövéen jelzik a holtak számát. Ölnek, hogy gondolkodniuk ne kelljen. S végül a százados, aki nem egészen tartozik ehhez a társasághoz, aki humánusan cselekedett, ezért hadbírótság elé állítják. Nem akar mártír lenni, mert úgy érzi ez a Hegyen természetellenes, hazugság. Azért, hogy ne haljon meg mártírként, megöli bíróját.

A két oldal között áll a munkaszolgálatos filozófus, örök pacifizmusával, őt nem érdekli a háboru, nem érinti, mindenhol biztonságban érzi magát és sehol sem érzi biztonságban magát.

Nagyszerű filmet készített Kósa Ferenc, a rendező. Olyan dolgokat, problémákat vetett fel és oldott meg, kitűnően, amelyek az egész emberiséget foglalkoztatják és adott megszívlelendő megoldást. A háboru vad és embertelen, harcot hirdet ellene, tudatosat, szervezettet, nem elszalasztva a történelmi pillanatot. A harc csak így eredményes, mondja a balladai hangvételű film. Rendkívül izgalmasan pereg a cselekmény a kezdőképek vontatottsága ellenére. Talán egyetlen hibája a filmnek, hogy nagyon sarkítja a tulajdonságokat és a konfliktust, az ütközési pontokat, csak jó és rossz ember, jó és rossz ügy létezik a filmben s ezek ütköznek össze. Valószínű azonban, hogy a balladaiság okozza ezt a polaritást, annak szükségszerű következménye. A film nem ítél, ránk bizza ezt, így még jobban hangsúlyozza mondani-valóját.

Baráth Margit

